

OLÁH ANDRÁS

KÜLDETÉSBEN

(BESZÉLGETÉS A 70 ÉVES DUPKA GYÖRGGYEL)

– *Ügyesen időzítetted a születésedet... Már az anyaméhben is ennyire izgatott az irodalom és József Attila versvilága? Milyen érzés, hogy a születésnap gyertyagyújtáskor egyidejűleg a költészet napját is ünnepelheted? Befolyásolta ez a véletlen egybeesés az irodalom iránti érdeklődésedet? Mi volt az, ami az irodalom felé terelt? Mikor kezdtél alkotni?*

– 1952. április 11-én születtem Kárpátalján, a Nagyszőlősi járási (egykori Ugocsa megyei) Tiszabökény községben. Földműves kolhozista családban nőttem fel. Édesapám, id. *Dupka György* (1927) római katolikus vallású, földműves, kolhoztag volt, édesanyám, *Kárpáthy Irén* (1931) görögkatolikus vallású, óvónő és varrónő. Hárman voltunk testvérek. Katalin (1953) Budapesten él. András (1955) nemrég elhunyt. Amellett, hogy – mint minden kárpátaljai gyerekeknek – már igen korán ki kellett vennem a részem a falusi munkákból, lehetőséget kaptam az olvasásra is, így szinte minden kezembe került könyvet elolvastam, ami a falunkban fellelhető volt. Magyartanárom, *Fórizs Emma* volt, aki elsőként felfedezte, hogy nyitott és kíváncsi vagyok a világra és az írott szóra. Külön foglalkozott velem, ma is nagy szeretettel gondolok rá. Amikor az első verseimet megírtam, emlékszem, nagyon büszke volt. Tőle tudtam meg, hogy születésnapom egybeesik József Attila költő születésnapjával, hiszen akkor már a tankönyvünkben is jelen volt egy-egy versével. Így neki köszönhetően fokozatosan ismerkedtem meg a nagy magyar költő versvilágával is.

Amikor Tiszabökényben befejeztem az általános iskolát, ezt követően a tiszapéterfalvai középiskola diákja lettem, ahol a későbbiekben érettségiztem. Ez már egy egészen más környezet volt, amellett, hogy nagyobb volt az elvárás a diákokkal szemben, mint szülőfalumban, a lehetőségek tára is bővült. Az itteni magyartanáromnak, *Megyeri Irénkének* köszönhetően részt vehettem az általa vezetett irodalmi önképzőkör tehetséggondozó foglalkozásain. Itt ismerkedtem meg az ugyancsak tollforgató nagypaládi *Balla Terézzel* és a feketeardai *Peleskei Jenővel*. A tanárnő buzdítására bekapcsolódtam a faliújság szerkesztésébe, közreműködtem az első költészet

napi szám elkészítésében, amely verseimnek először adott fórumot. Ezt követően diáktársaim bökényi költőként, az irigykedők pedig pénzköltőként, csirkeköltőként csúfoltak. Mindez nem szegte versíró kedvemet, sőt egyre mélyebben tanulmányoztam József Attila líráját. Megjegyzem, a későbbiekben is végigkísérte versíró, irodalomszervezői pályakezdésemet. 1974-ben az időközben megszűnt Forrás Stúdió helyébe a *Kárpáti Igaz Szó* mellett létrejött József Attila Irodalmi Stúdió foglalkozásaira először magyar szakos diákként is eljártam, a tagok társaságában publikáltam. A József Attila Stúdió több gyűjteményében (*Szivárványszínen*, 1977; *Lendület*, 1982) verseimmel szerepeltem. Első versgyűjteményem a József Attila Irodalmi Stúdió Kiskönyvtára sorozatban *Ikarusz éneke* címmel 1979-ben jelent meg.

Fontosnak tartom azt is megemlíteni, hogy 1981. december 20-ától a József Attila Irodalmi Stúdiót egy kollektív szerv, egy három tagú elnökség irányította. Ennek tagjai: *Balla D. Károly*, *Horváth Sándor*. Így lettem harmadikként társelnök. Vezetésünkkel alapvetően megváltoztattuk az irodalmi csoportosulás addigi tevékenységét. A régít merőben új látásmód váltotta fel. Ez a további publikációkban is kimutatható. Kikerültünk a közvetlen pártirányítás alól, amely a tagjainkat pártos írások megfogalmazására kötelezte. A korábbi feszültséget szabadabb társadalmi légkör oldotta fel. Sikerült például az egykor szilenciumra ítélt Forrás-tagok közösségünkbe történő integrálása. Mások mellett *Vári Fábrián László*, *Fodor Géza*, *Zselicki József*, *Balla Teréz* versei és egyéb írásai megjelenhettek a stúdió *Lendület* című fórumában. Majd a Kárpáti Kiadó munkatársaként a *Kárpáti Kalendáriumban* felújítottam a József Attila Irodalmi Stúdió, későbbiekben Alkotóközösség irodalmi mellékletét, ezen kívül mint szerkesztő és szerző négy almanach kiadásában (*Évgyűrűk 1987*, *Évgyűrűk '88*, *Évgyűrűk '89*, *Évgyűrűk '90*) segédkeztem. Ez a kiadvány az alkotóközösségbe tömörült költők, prózairók, műfordítók és más alkotók műveit tartalmazza.

Irodalmi rendezvényeinken az elsők között kezdeményeztük a József Attila születésnapjához kötődő magyar költészet napi rendezvények lebonyolítását, előadóestekkel, verses kiadvány-bemutatókkal, költőtárlakozókkal tisztelegtünk a magyar líra előtt. 1987 augusztusában a József Attila Irodalmi Stúdió vezetősége egyhangúlag támogatta *Bagu Balázs* tagtársunknak, helytörténésznek, a Bányai Középközpont magyar szakos tanárának kezdeményezését, hogy József Attila születésnapján, április 11-én indítsuk el a magyar iskolák vers- és prózamondó versenyét. Irodalmi életünk kiemelkedő eseményének számít az 1988. április 11–22-e közti periódus.

Bagu Balázs barátunk és csapatának szervezésében sikerült megrendezni a Bányai Középiskolában az I. Költésznapi Rendezvényt, amelyen 10 iskola 24 tanulója vett részt. Emlékezetes számomra is, hogy a döntőbe jutott tanulókat a következő összetételű zsűri értékelt: *Balla D. Károly, Horváth Sándor, Vári Fibián László, Fedinec Csilla* és jómagam. Közreműködött *Ivaskovics József* verséneklő Impulzus (Ivaskovics-trió) együttese.

1988. április 11-én a II. Költésznapi Rendezvényt ismét a Bányai Középiskolában tartottuk meg. A zsűri tagjai: *Kozma András/Endre* (elnök), *Tárczy Andor, Bimba Ferenc, Móricz Kálmán* és szerény személyem. Mint zsűritag, és mint a Kárpáti Kiadó szerkesztője, ekkor vettem fel *Bagu Balásznak* és szervezőtársának (*Tuba Magdolnának*): legközelebb miért ne lehetne megynék valamennyi iskoláját bevonni a versenybe?

1992. április 11-én a IV. Költésznapi Rendezvény szintén Bányában zajlott le. A zsűri tagjai: *Balla D. Károly, dr. Cziné Mihály, Horváth Sándor, Kállai Eszter, Mankovits Tamás, Réti Árpád, Zöld Ferenc, dr. Széplaki György* és én.

Nemrég a kezembe került a *Közoktatás* 1994/1. száma, amelyben *Bagu Balázs* közölte a Bányai Költészeti Napok emlékkönyvének bejegyzéseit, közte az enyémet is, amely így hangzik: „*Adja Isten, hogy ez a szép versmondó hagyomány tovább éljen általunk és unokáink által, hogy ajkunkon tovább virágozzék a szép magyar szó.*” A továbbiakban a költészet napi rendezvények szervezését a '90-es évek elején alakult Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség vette át.

Üdvözlendőnek tartom, hogy a józsefállítások által 33 évvel ezelőtt elindított kezdeményezést, a magyar líra ünnepének hagyományát 2020–21-ben a koronavírus, és az év folyamán kitört orosz-ukrán háborús konfliktus sem tudta megakadályozni, a szervezők leleményességének tudható be, hogy az ünnepi rendezvények a felhívásra reagáló iskolások részvételével az online térben zajlottak.

– *Említetted, hogy középiskolásként vetted papírra az első verseket. Mi inspirált az írásra? Hogyan tudtál bekapcsolódni a kárpátaljai irodalmi életbe? Kikkel dolgoztál együtt? Milyen kihívásokkal szembesültél pályakezdő alkotóként?*

– Az irodalom iránti érdeklődésemet 1968 őszén a péterfalvi középiskolában lezajlott egyik rendhagyó irodalomóra indította el. Ugyanis *Megyeri Irén* tanárnő meghívására iskolánkba látogatott *Kovács Vilmos* (1927–1977), jeles kárpátaljai költőnk és *Mihajlo Tomcsányij* (1914–1975) ismert ruszin-ukrán író. Azt hiszem, az volt a fordulópont az életemben, ekkor tudatosult bennem, hogy az irodalom közelségében akarok élni. Az

első írásaimat a helyi iskolai faliújságban publikálták, ezt megmutattam *Kovács Vilmosnak*, aki meghívott az akkor Ungváron alakult Forrás Ifjúsági Stúdió soron következő találkozójára. Írásos meghívó *Stumpf Béni* (*S. Benedek András*) költő aláírásával érkezett. Felejthetetlen eseményként gondolok az első ungvári összejövetelre, mely az egykori vármegyházában székelő írószövetség klubjában volt. Ekkorra már kialakult egy kemény mag a *Kárpátontúli Ifjúság* című lap és a magyar kiadás felelős szerkesztője, *Fejes János* mellett, akinek irodája ebben az épületben volt. A hetilap fordítógárdájához tartozott mások mellett *Balla Gyula*, *Zselicki József* is. Utóbbi a Forrás Ifjúsági Stúdió elnöke lett. Ezen kívül itt működött a Kárpáti Kiadó szerkesztősége, ahol *Kovács Vilmos* is dolgozott. Először itt hallottam az 1966-ban indult *Együtt* című gépiratos folyóiratról, amit a kommunista párt helyi éber őrei betiltottak.

A stúdiófoglalkozásoknak köszönhetően ismerkedtem meg *Vári Fábián Lászlóval*, *Füzesi Magdával*, *Fodor Gézával*, *Zselicky Józseffel*, *S. Benedek Andrással*, *Punykó Máriával*, *Györke Lászlóval*, *Balla Gyulával* és másokkal, akikkel egy életre szóló barátságot kötöttünk. Eközben próza- és verselemzésekkel foglalkoztunk. A meghívott előadók közül *Gortvay Erzsébet* és *Fodó Sándor* egyetemi tanárookra emlékszem. Igyekeztünk fejleszteni alapműveltségünket, különösen a néprajzi vonatkozású dolgok érdekelték minket, hiszen a nagy többség falusi származású volt. *Kovács Vilmos* vetette fel, ahogyan ő mondta, az „irodalmiaszkodás” mellett néprajzi kérdésekkel is kellene foglalkoznunk: ballada- és népdalkutatással, illetve a vidékünkhez köthető legendákkal. A nyári kirándulások, valamint a falujáró biciklitúrák alkalmával magnókkal kezdtük el gyűjteni a néprajzi anyagokat. Én *Stumpf Bénitől* kaptam egy nagy táskamagnót, ezzel kerestem fel szülőfalumban, Tiszabökényben mások mellett *Páva Sándor* nótafát, citerafaragó mestert, és *Farkasfalván* a helyi nótafákat, adatközlőket. Majd a *Kovács Vilmos* és *S. Benedek András* által összeállított *Kárpáti Kalendárium* 1971-es *Irodalmi Melléklete* közölt válogatást *Balla Teréz*, *Horváth Gyula*, *Györke László*, *Vári Fábián László*, *Zselicki József* és a saját gyűjtéséből. Büszkén említhetem, hogy a legtöbb népballadát az én gyűjtéséből közölték. Itt jegyezném meg, hogy a *Vári Fábián László* rendszerváltás után három kiadást is megért *Vannak ringó bölcsők* című balladagyűjteménye is tartalmazza ezeket. Szóval kialakult egy baráti társaság, és vártuk a minden hónapban meghirdetett összejöveteleket Ungváron.

Az akkor kialakult irodalmi életünkről először adott hiteles hírt a *Kárpáti Kalendárium* 1969-es évkönyve, amelyben *Zselicki József*, a Forrás Ifjúsági

Stúdió elnöke rövid beszámolót közölt a stúdió megszervezéséről, céljairól, kezdeti eredményeiről, tagjairól. Ebből idézek: „*A jelentkező fiatal tollforgatók tehetséggondozása céljából az ungvári egyetem magyar nyelv és irodalom szakán tanuló fiatal költőknek és íróknak (Benedek András, Balla Gyula, Györke László) közreműködésével 1967 novemberében a Kárpátontúli Ifjúság c. területi lap szerkesztősége keretében megalakult a Forrás Ifjúsági Stúdió. A Stúdió havonta tartja összejövetelét. A foglalkozásokon a beérkezett írásokat vitatjuk meg, és minden alkalommal egy-egy elméleti kérdést is megtárgyalunk... Munkatervünkben helyet kapott a zene, a publicisztika és a képzőművészet. Csak rövid ideje működik a Forrás Ifjúsági Stúdió, de máris szép sikereket könyvelhetünk el. A fokozatos fejlődés folytán a Stúdió egyes tagjai: Fodor Géza, Fábrián László, Füzesi Magda, Peleskei Jenő, Dupka György már több ízben publikáltak a Kárpátontúli Ifjúságban és a Kárpáti Igaz Szóban. És előreláthatólag a további fejlődés sem marad el. A Stúdió tagjainak vezetésével a területen több helyen alakultak irodalmi- és olvasókörök. A jövőben a Stúdió bővíteni szeretné szerepkörét, hogy még eredményesebben egyengesse a terület alkotó ifjúságának útját.*”

Az idősebb íróársak biztatására 1968-tól kezdtem el folyamatosan publikálni. Első verseim a *Kárpátontúli Ifjúságban*, majd a *Kárpáti Igaz Szóban* és a beregszászi *Vörös Zászlóban*, valamint a *Kárpáti Kalendárium* irodalmi mellékleteiben jelentek meg. Javaslatukra fizettük elő a *Tiszatáj*, az *Új Írás*, az *Alföld*, a *Kortárs*, a *Nagyvilág*, az *Élet és Irodalom* sorra megjelenő számait, és más kiadványokhoz is hozzájutottunk. Alapvetően akkor döbbsentünk rá, hogy a szovjet oktatás nem sokat ér az úgynevezett magyarságismeretek terén. Csak a szovjet, szemellenzős propagandát terjesztették. A Forrás Stúdió foglalkozásain ismertük meg *Ady Endre* vagy *József Attila*, *Illyés Gyula* igazi, emberarcú költészetét, de *Nagy László*, *Juhász Ferenc*, *Ratkó József*, *Váci Mihály* verseit is elemeztük, mert el akartunk lesni tőlük néhány mesterségbeli fogást. Mentoraink olyan gondolkodás felé tereltek minket, legfiatalabbakat, amely a szülőföldhöz, de egyszerre az egyetemes magyar művelődéshez való kötődést is szorgalmazta. Azonban a szomszédos népekre, így a helyi ukrán kortárs írókra (*Jurij Skrobinec* műfordítóra, *Petro Szkunc* költőre, *Ivan Csendej* íróra és másokra) is felhívták a figyelmünket, akikkel később személyesen is megismerkedtem. Tudatosult bennünk, hogy ebből a közös örökségből kell ihletet merítenünk. A Forrás Stúdió műhelymunkái kinyitották a világot előttünk. Ráébredtünk, hogy még van hová fejlődünk. És ekkor kezdett kialakulni bennünk egyfajta hivatástudat.

Fontosnak tartom megemlíteni, hogy egyidőben két irodalmi műhely is működött. A már említett ungvári Forrás Stúdióon kívül gyakran megfordultunk Beregszászban is, ahol a járási lap mellett újjászervezték a beregi Irodalmi Stúdiót. *Csanádi György* főszerkesztő engedélyével, *Balogh Miklós* körvezetővel *Drávai Gizella*, *Horváth Anna*, *Sütő Kálmán*, *Kecskés Béla* is előszeretettel foglakozott velünk, gyarapították ismereteinket, a lap irodalmi mellékletében közölték verseinket.

– *Ez már a szovjet-rendszer brezsnyevi korszaka. Hogyan tudatok megbirkózni a rátok nehezedeő politikai nyomással? Hogyan tudtatok életben tartani a kárpátaljai magyar irodalmat?*

– Érettségi után – mivel akkor nem vettek fel az egyetemre –, 1969–1970-ben fizikai munkát végeztem: voltam a tiszapéterfalvai Határőr Agrárcégnél dohánytermesztő, kosárfonó, a tiszaujlaki sütődobban pék, az Odessza megyei Kotovszki járásban idénymunkás. 1970 májusában részt vettem a tiszai árvízjárok helyreállítási munkálataiban (a folyó árhulláma családi portánkat is elárasztotta). Azok egészen más idők voltak, teljesen másként indult egy fiatal élete, mint manapság.

Amire tisztán emlékszem: nem akartam katonának menni, de kötelező volt. Tatár földre, majd Penza környékére kerültem. Innen már a kapcsolattartás is nehézkes volt, a posta eléggé lassan működött ilyen távolságokban. Szinte nem is tudtam, mi történik eközben itthon. Ekkoriban már feléledt a reformkommunista *Kovács Vilmos* és a párt hű katonája, *Balla László* közötti ideológiai, szemléletbeli ellentét, a Forrás Stúdiót is ekkor érték támadások, ekkor születtek a kárpátaljai magyarság sérelmeit tartalmazó beadványok stb., amelyek már a Forrás-tagok által generált magyar polgárjogi mozgalomhoz köthetők.

Ezt közvetlenül is megtapasztaltam, amikor párhetes szabadságra ha-zaengedtek, és a nálunk vendégségben tartózkodó *Vári Fábrián Lászlóval* aznap, 1971. augusztus 20-án együtt döbbenet olvastuk a *Kárpáti Igaz Szóban* leközölt *Elidegenedés* című szerkesztőségi cikket. Megjegyzem: a későbbiekben kiderült, hogy ennek *Balla László* főszerkesztő volt a szerzője. Próbáltam az elkeseredett Laci barátomat vigasztalni, hogy az idő majd helyre rak mindent. De hívott a katonai sorköteletség. A Forrás Stúdió és tagjai ellen indított támadás elszomorító és lehangoló tudatában tértem vissza katonai állomáshelyemre. Az 1971–1973 közti *Forrás–Kovács–Stumpf–Balla* között kialakult szellemi összecsapásokról az elsők között *Füzesi Magdától*, *Drávai Gizella* tanárnőtől és másoktól kapott levelekből értesültem,

eléggé hézagosan, mert ilyen tartalmú levelet egyre ritkábban kaptam. Ezeket a harcokat én nem éltem át személyesen, mivel távol voltam, és ráadásul a kétéves tényleges katonai szolgálatra még kilenc hónapot ráhúztam, mert két héttel a leszerelésem előtt súlyos baleset, illetve szerencsétlenség ért: felső combcsonttörésem volt. Hazatérésem előtt 1973 augusztusában első kategóriás hadirokkantnak nyilvánítottak. Amikor leszereltem, akkor már a Forrás Stúdió nem működött. Ugyanis még 1971. május 22-én *Balla László* Ungváron megalapította a József Attila Irodalmi stúdiót a *Kárpáti Igaz Szó* megyei lap keretében a Forrás Stúdió helyett, amely jóformán 10 évig párt-felügyelet alatt (elnöke *Márkus Csaba*, a megyei lap helyettes főszerkesztője, *Erdélyi Gábor*, a lap kulturális rovatának vezetője), a brezsnyevi-szuszlovi irodalompolitika jegyében fejtette ki működését. Most már elmondható az is, hogy az 1971–1981 között keletkezett publikációk igen „fegyelmezettek” voltak, egyik magyarországi méltatónk „ünneplőbe öltözött” költőknek nevezte az alkotókat.

Gyökeres fordulat, szemléletbeli változás 1981–1987-ben következett be. Ekkor a *Balla Lászlóval*, pontosabban az édesapjával szembeforduló, *Balla D. Károly* törte meg a folyamatot, ekkor vette át a stúdió irányítását a háromtagú elnökség, *Balla D. Károly* mellett társelnök lett *Horváth Sándor* és jómagam. Irodalmi életünkben szerkezeti és minőségi változások történtek. A tagok száma közel 50-re gyarapodott, ebből közel 30-an publikáltak rendszeresen. Nagy előrelépésnek számított, hogy a 40 ezer példányban kiadott *Kárpáti Igaz Szó* hasábjain havonta megjelenő, kivágható formátumú irodalmi mellékletben, a *Lendületben* a szépirodalmi írásokon kívül irodalomtörténeti, szociográfiai, nyelvészeti és néprajzi dolgozatok jelenhettek meg. Ugyanilyen kivágható, összefűzhető könyv-formátumban 14 költő versesfüzete jutott el a 40 ezer lapolvasóhoz.

A nagyobb mozgástér kialakítása érdekében a glasznoszty, a peresztrojka hatására az irodalmi stúdiót újra megreformáltuk. Így 1988. január 30-án 50 taggal alakult meg Ungváron a József Attila Alkotóközösség, amely jelentősen túllépett az irodalmi kör keretein. A rendszerváltó nemzedék jeles képviselőiként vonultak vidékünk kultúrtörténetébe: *Árpa István*, *Bagu Balázs*, *Balla D. Károly* (elnök), *Balla László*, *Balla Teréz*, *Balog Géza*, *Balogh Balázs*, *Balog Béla*, *Barta Zoltán*, *Bartha Gusztáv*, *Barát Mihály*, *Behun János*, *Boldog János*, *Boniszlavszyk Tibor*, *Bulecza Rozália*, *Bundovics Judit*, *Dalmay Árpád*, *Debreceni Mihály*, *Dupka György* (alelnök), *Erdélyi Tibor*, *Fedák László*, *Ferenczy Imre*, *Finta Éva*, *Fodor Géza*, *Fülöp Tekla*, *Füzesi Magda*,

Gortvay Erzsébet, Györke László, Horváth Anna, Horváth Sándor (alelnök), Imre Sándor, Jánki Endre, Kádas Katalin, Keresztyén Balázs, Kovács Elemér, Keisz Gellért, Kőszeghy Elemér, Lusztig Károly, Magyar Éva, Móricz Kálmán, Matl Péter, Nagy Zoltán Mihály, Penckófer János, Penckóferné Punyó Mária, Skrobinec Jurij, Somi Nagy Zoltán, dr. Szöllősy Tibor, Tar Béla, Tárczy Andor, Tóth Károly, Tóth Lajos, Váradi-Sternberg János, Vári Fábrián László, Zselicki József. A Forrás-tagokat és a józsefattilásokat egyesítő Alkotóközösség fóruma a *Kárpáti Igaz Szóban* havonta egy alkalommal nyolc oldalon megjelenő *Új hajtás*, valamint az *Évgyűrűk* antológia volt. A szép reményekkel elindított Alkotóközösség három év elteltével sem vált jogi személlyé, mert időközben, 1989. január 21-én létrehoztuk a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) kezdeményező csoportját (*Balla László, Debreceni Mihály, Dupka György, Fodó Sándor, Gazda Albert, Jánki Endre, Móricz Kálmán, Turóczy István, Varga Béla, Zselicki József*).

Szoros kapcsolatot alakítottunk ki az 1980-as évek második felében sorra alakult közművelődési körökkel, klubokkal, amelyek kulturális tevékenységünk bázisai, a később létrehozott első magyar érdekvédelmi szervezet fundamentumai voltak a magyarlakta településeken. Ezek közé tartozott a beregszászi Illyés Gyula Magyar Irodalmi Klub (vezetője *Dalmay Árpád* újságíró, helytörténész), a tiszapéterfalvi Móricz Zsigmond Magyar Irodalmi Klub (vezetője: *ifj. Kálmán Ferenc* tanító, helytörténész), az ungvári Drávai Gizella Kör (vezetője *Balla László* író, a megyei lap nyugalmazott főszerkesztője), a munkácsi II. Rákóczi Ferenc Kör (vezetője: *Vaszócsik Tilda* tanár), a técsői Hollósy Simon Kör (vezetője: *dr. Szöllősy Tibor* orvos, író, helytörténész), a gáti-derceni Kovács Vilmos Kör (vezetője: *Czébely Lajos* író, tanár), a nagyszőlősi Bartók Béla Művelődési Kör (vezetője *Keresztyén Balázs* tanár, író, helytörténész), az ungvári Magyar Társasklub (vezetője: *Tárczy Andor* újságíró, költő), a megyei szintű Mécs László Irodalmi Klub (vezetője *Pócs István* költő), a sárosorosi Arany János Kör (vezetője *Bundovics Judit* író, újságíró), a bátyúi József Attila Kör (vezetője: *Bagu Balázs* tanár, helytörténész), a rahói Petőfi Művelődési Kör (vezetője: *Bilics Éva* pedagógus).

1989. február 26-án Ungváron jogi személyként megalakult a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, az első magyar érdekvédelmi szervezet, amelynek vezetősége lényegében az Alkotóközösség soraiból került ki: *Fodó Sándor* egykori egyetemi tanárom lett az elnöke, négy évig voltam mellette ügyvezető titkár, a körülmények úgy hozták, hogy irodalmárként én is kultúrpolitikus lettem. De ez már egy másik történet.

– *Pályakezdőként verseket is írtál. Köteteid is jelentek meg. Aztán ez valamiért elmaradt. Mi történt? Más kihívások csábítottak el a költészet mellől?*

– 1973-ban a leszerelésem után már nagyjából tisztában voltam irodalmi életünk harcaival, a megosztottsággal. Nem igazán találtam a helyem a kialakuló csoportok között. Az egy éves nagyszülősi előkészítő tanfolyam után végre felvettek az egyetemre, így lettem magyar szakos diák, tanárom volt mások mellett *Gortvay Erzsébet* irodalomtörténész, *Fodó Sándor* előadó tanár, a legendás magyar polgárjogi harcos, ő volt a kárpátaljai magyar művelődés történetéről szóló diplomamunkám témavezetője, a Rákóczi-kutató *Váradi-Sternberg János* történészprofesszor ismertetett meg minket a magyar nép történetével.

Az egyetemen már működött egy Jurij Hojda nevet viselő ukrán stúdió, amelynek megalapítottuk a magyar szekcióját. Ekkoriban tanult az egyetemen *Fodor Géza*, *Debreceni Mihály*, *Horváth Sándor*, *Kovács Elemér*, *Orémus Kálmán* és még sorolhatnám. Velük együtt vettünk részt a csoport munkájában, amelynek az elnöke *Gortvay Erzsébet* volt, diákvezetője pedig én lettem. Persze ekkortájt is voltak parázs viták a kárpátaljai irodalmi életben. De sosem felejttem el, amikor a halálos betegségben szenvedő *Kovács Vilmost* az ungvári kórteremben *Fodor Gézával* meglátogattam, azt mondta nekünk: „*Elég volt ebből a széthúzásból, fogjatok össze, az idő nektek dolgozik*”. Néhány nap múlva *Fodó Sándor* segítő közreműködésével átszállították Budapestre, azonban életét ott sem tudták megmenteni az orvosok. Az egyetemi Hojda Stúdió magyar szekciójában a hangsúly főleg a műfordításon volt: prózákat, verseket igyekeztünk átültetni magyarra. Összebarátkoztunk kortárs ukrán költőkkel is. Így fedezett fel minket a *Kárpáti Igaz Szó*, és nemsokára felvettük a kapcsolatot a József Attila Irodalmi Stúdióval, bekapcsolódtunk rendezvényeibe, írásainkat megjelentettük a lap *Lendület* című irodalmi mellékletében, illetve a stúdió antológiáiban. Ekkor ismerkedtünk meg *Balla D. Károllyal*, aki ragaszkodott hozzánk, mert velünk jobban szót értett, mint a saját stúdióbéli társaival, bevont minket a József Attila Irodalmi Stúdió tevékenységébe. Teljesítve *Kovács Vilmos* végrendeletét, sorra csatlakoztak hozzánk az egykori Forrás-tagok, köztük *Vári Fábrián László*, *Fodor Géza*, *Zselicki József* is. Azonban nemcsak irodalmi műhely voltunk már, hanem kulturális mindenés szerepet is betöltöttünk. Ekkoriban vettük fel a személyes kapcsolatot fiatal magyarországi írókkal, az írószövetséggel, próbálkoztunk a versek megzenésítésével, író-olvasó találkozókat szerveztünk, felfedeztük a fiatal képzőművészeket, támogattuk

Vidnyánszky Attila elgondolását, hogy a népszínház mellett egy igazi színházi társulatra is szükség van, és még sorolhatnám. Ebben az időben indultak el azok az események, kezdeményezések, amelyek alapjai lettek később, a rendszerváltás után kialakult kárpátaljai kulturális és irodalmi életnek.

A magyar szakos diploma megszerzése után 1979–86 között a *Kárpáti Igaz Szó* munkatársa lettem. A kötelező cikkek megírásán kívül gyakran jelentek meg a verseim, ám *Váradi-Sternberg János* történész hatására egyre elmélyültebben foglalkoztam vidékünk magyarságának múltjával. Közben *Gortvay Erzsébet* ösztökélésére összeállítottam első versesfüzetemet, ami az *Ikarusz éneke* címmel 1979-ben jelent meg, és amelyhez a tanárnő írt előszót. Tíz év elteltével a Kárpáti Kiadó gondozásában 1991-ben látott napvilágot a *Tavasza születtem* című verseskötet. Ezt követően úgy éreztem, hogy abbahagyom a versírást, műfajt váltok, és a szovjet lágereket megjárt apám, valamint utamat egyengető professzor barátom biztatására történész leszek. Ebből az indíttatásból léptem a helyi szociográfia, helytörténet és művelődéstörténet feltáratlan területére. *Horváth Sándor* kollégámmal megírtuk első szociográfiánkat a kárpátaljai magyarokról. Ez *Múltunk s jelenünk* címmel 1987-ben a Kárpáti Kiadónál négyezer példányszámban jelent meg. *Balogh Edgár* nyomában járva az erdélyi író *Tíz nap Szegényországban* című riportorozata és *Hét próba* című emlékirata alapján felkerestük azokat a felső-tiszaháti magyar községeket, amelyekről több mint fél évszázada, a csehszlovák polgári köztársaság idején szociográfiai felméréseket készítették a falujáró mozgalom tagjai. A kiadványban leközzöltük *Balogh Edgár* 1982. június 14-én Kolozsváron írt és a címünkre elküldött levelét előszóként. Ez volt az első híradás a vidéken élő magyarságról. A kezdeti sikeren felbuzdulva *Horváth Sándor* és *Móricz Kálmán* szerzőtársakkal *Sorsközösség* címmel bemutattuk, hogyan élnek a kárpátaljai magyarok a 80-as évek végén, és helyzetjelentést adtunk a nemzetiségi viszonyokról. Ez a könyv is sikeresnek bizonyult, ötezer példányszámban nyomtatta ki 1990-ben a Kárpáti Kiadó.

– *Kik voltak azok, akik a pályakezdésedet egyengették, segítették? Akadt-e olyan személy, akire különösen hálásan emlékszel vissza, akinek a tanácsait örömmel fogadtad, nagyra értékelted?*

– Még *Kárpáti Igaz Szó*s koromban a fiatalok körében nagy népszerűségnek örvendő *Magyar Ifjúságban Bajai István* először készített a kárpátaljai alkotók közül történetesen velem egy interjút a kárpátaljai magyarságról és a József Attila Irodalmi Stúdió tevékenységéről, de a megjelent anyagban sokszor szerepelt a „magyar” szó, ráadásul a *Kárpáti Igaz Szóban* megjelent

egyik cikkemben rosszul írtam le valamelyik kiemelt pártasszony nevét. Ezért a kommunista párt helyi szervezetének elkötelezett tagjaiból álló szerkesztőbizottság döntése folytán megfosztottak újságírói tisztségemtől, és büntetésből műszaki vezető lettem *Keszler József* nyomdász, tördelő mellett. Én pedig nagyon örültem, hogy ezen a részlegen dolgozhattam, hiszen nem kellett többé a propagandával foglalkozni. Annyit azért engedélyeztek, hogy szabadon írhattam bármelyik rovatba. Ekkor már kapcsolatban voltam *Váradi-Sternberg János* professzorral, aki ösztönzött a művelődéstörténeti kutatások beindítására. Hétfvégén a lakásán fogadott hol engem, hol *Soós Kálmánt*, hol *Csatáry Györgyöt*, és kiadta mindenkinek a kutatandó témakört. Néhány komolyabb publikáció után ismét szóba került, hogy rovatvezető leszek a *Kárpáti Igaz Szónál*. Ehhez viszont párttagságra lett volna szükség, de én nem léptem be, már csak családi örökségem miatt sem, hiszen apám megjárta a sztálini lágereket. Közben kiderült, hogy *Kulin Zoltán* átkerült a televízióhoz, megüresedett egy állás a Kárpáti Kiadónál, és így „átigazoltam” 1984-85 tájkén a kiadóba. Máig azt gondolom, hogy jó döntés volt, életem egyik legboldogabb időszakát éltem meg itt a rendszerváltozás idején. Megszabadultam az aktuálpolitika nyomasztó légkörétől. Kontrollszerkesztőként kezdtem, *Debreceni Mihállyal* dolgoztam együtt körülbelül a rendszerváltásig. Korábban itt volt szerkesztő *Kovács Vilmos*, *S. Benedek András*, *Benyák Nándor*, *Zékány Éva*, *Fejes János*, akikre felnéztünk, mert sokat tanultunk tőlük. Emellett még említést érdemel, hogy sikerült közelebb kerülnöm a *Kárpáti Kalendáriumhoz* is, ami alighanem a legérdekesebb művelődési-kulturális időszaki kiadvány volt ekkoriban Kárpátalján. Arról nem is beszélve, hogy széles olvasórétegekhez jutott el, mivel általában 20-30 ezer példányban jelent meg. Én indítottam be itt újra a korábban abbahagyott irodalmi oldalakat, az *Évgyűrűk* című irodalmi almanachot.

Emellett *M. Takács Lajos* debreceni irodalomtörténész barátommal működtem közre *Kovács Vilmos Holnap is élünk* című regényének újrakiadásában, amely a debreceni Csokonai Kiadóval közös kiadványként jelent meg. *M. Takács Lajossal* ugyancsak együttműködtem a *Vergődő szél. A kárpátaljai magyar irodalom antológiája 1953–1988* című, 37 író, költőt felvonultató és reprezentatív válogatás antológiájának kiadásában, amely elismerést váltott ki a magyarországi olvasók, kritikusok körében. Többek között ezeknek a könyveknek a megjelentetésére máig büszke vagyok.

Máig tartó barátság alakult ki köztem és *Botlik József* történész között, aki akkoriban a *Magyar Nemzet* munkatársa volt. 1990-ben megírtuk első

közös könyvünket *Ez hát a hon...* címmel, ezt a budapesti Mandátum Kiadó és a szegedi Universum Kiadó jelentette meg. Szaklektorunk *Pomogáts Béla* és *S. Benedek András* volt. Az 1918–1991 között időszakból forrásértékű tényeket, adatokat, dokumentumokat is közöltünk a kárpátaljai magyarság életéből. Ebben a monográfiában *Balla Gyula* előszavából idézve: „*valóban a harc, a küzdelem dominál: a létért, a kisebbségi jogokért, a megmaradásért, a magyarságért.*” A Kárpátaljával foglalkozó kutatók számára máig megkerülhetetlen, sokat idézett alapl műnek számít, és a kárpátaljai magyarság szovjet korszakot lezáró hiteles láttelepe.

Hálásan emlékszem vissza a nyolcvanas és a kilencvenes évekre, a magyarországi lapok, folyóiratok úgyszólván felfedeztek minket, sorra köztölték írásainkat. Kitérult előttünk a Magyar Írószövetség „kapuja” is. Ekkor lettünk többen tagjai a magyar írók szövetségének, sőt, létrehoztuk a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportját (MIKICS) is. Közös irodalmi esteket szerveztünk többek között Budapesten, Nyíregyházán, Miskolcon. Személyes kapcsolatok révén bemutatkoztunk Erdélyben, Felvidéken és a Vajdaságban is. Még a nyugaton élő *Mócsi Ferenc* költő *Szivárvány* című folyóiratában is publikáltunk. Tiltakoztunk az erdélyi falurombolás ellen, bekapcsolódtunk az irodalmi műhelyek által indított írótáborok tehetséggondozó programjaiba is. Például a dudari falukutató táborban ismerkedtem meg *Dudás Károly* vajdasági íróval. Szinte folyamatossá vált a magyarországi írók látogatása Kárpátaljára. Nagyra értékeltük és elfogadtuk *Botlik József*, *Csukás István*, *Fodor András*, *Hernádi Gyula*, *Jókai Anna*, *Juhász Béla*, *Kalász Márton*, *Katona Béla*, *Kiss Ferenc*, *Lator László*, *M. Takács Lajos*, *Pomogáts Béla*, *Szokolczay Lajos*, *Szakonyi Károly*, *Szepesi Attila*, *Tornai József*, *Végh Antal* és mások tanácsait, akik itt-tartózkodásuk alkalmával erősítették túlélési hitünket, ráirányították figyelmünket a magyar szellemi élet maradandó értékeire is. Meghívásunkra *Gulyás Gyula* és *Gulyás János* filmszociográfiát készítettek az itteni magyarságról. Számos alkalommal fellépett településeinken *Dinnyés József* daltulajdonos, aki a kortárs magyar költők verseit adta elő megzenésítve, s aki 1988-ban *Küzdelem* címmel dalosfüzetet adott ki, alcíme: *Magyar költők Kárpátalján*. Ők voltak az úttörők, első fecskék, akik az elsők között keresték fel vidékünket. Ekkortól kapcsolatunk az egyetemes magyar irodalom ismert személyiségeivel megerősödött, azóta is tart. Mindez jótékony hatású lett irodalmi életünk erjedésére, az elzártság érzetének leküzdésére, a provincializmusból való teljes kitörésre.

– *Kiemelt figyelmet fordítasz Kárpátalja múlt századi történelmére. Különösen a II. világháborúhoz kapcsolódó megpróbáltatásokat, a málenkij robot és a GULAG kérdéskörét vizsgáltad több munkádban is. A doktori értekezésedben is ehhez kapcsolódó témát dolgoztál fel. Munkáidhoz levéltári kutatásokat végeztél. Mi vonzott ehhez a témához? Gyerekkorodban hallottál-e ezekről a történetekről? S ha igen, ezek az emlékek befolyásolták-e az érdeklődésed?*

– A már eddig említett mentoraim – jelesül *Váradi-Sternberg János* történészprofesszor, *Fedák László* GULAG-túlélő, helytörténész, *Fejes János* szerkesztő – tanácsára egyre elmélyültebben foglalkoztam főleg a kárpátaljai magyarság Trianontól datált múltjával, jelenével. Az érintettség jogán, mivel apám és nagybátyáim is megjárták a szovjet lágerek poklát, fokozatosan tanulmányozni kezdtem a második világégés okozta, különösen a vidékünket érintő szomorú eseményeket. A családi és a közösségi emlékek késztettek arra, hogy elhatározott hivatástudattal vállaltam fel a fehér foltnak számító történet megírását, és a témáról mit sem tudó közvélemény elé tárását.

Mint ismeretes, Kárpátalja tragédiáját a 4. Ukrán Front katonai tanácsa által 1944. november 12-én kiadott 0036. sz. rendelet indította el. Ez előírározta november 13-án a katonai parancsnokságnak a hadköteles, 1894–1926 között született magyar és sváb/német férfiak 1944 őszen történt internálásának szigorú végrehajtását. Azokat vitték el, akiknek egyetlen bűnük a származásuk volt. A malenkij robotként Magyarországon ismertté vált sztálini népirtást a mintegy 30 ezer elhurcolt közül minden harmadik ember élte túl, a többiek valamelyik fogolytábor temetőjében nyugodnak. A GUPVI-lágereket túlélők közül szoros kapcsolatba kerültem az egykori Ugocsa-vidéki, feketepataki származású földimmel, a legendás *Nagy Jenő* magyar szakos tanítóval, aki nyugdíjas éveiben családjával Ungváron telepedett le. Ő 18 éves gimnazistaként került a halálmenetbe, végigjárta a Szolyva külterületén felállított gyűjtőlágertől a grúziai/georgiai Tbilisziig a munkatáborokat, szerencsésen hazatért. 1988-ban magnófelvétel alapján lejegyeztem a visszaemlékezéseit a szovjet rabságban eltöltött évekről. Az elkészült kéziratból részleteket közöltem a kárpátaljai és a magyarországi kiadványokban. Ennek ellenére a Kárpáti Kiadó elzárkózott a kézirat kiadásától. Majd az általam vezetett Intermix Kiadó gondozásában jelent meg 1992-ben. Elmondható, hogy siker koronázta a könyvet, a könyvtárakban is rongyosra olvasták. Ledöntöttük a hallgatás falát, egyúttal lelepleztük az ukrán bolsevista nacionalizmust, a sztálinizmus könyörtelen hóhérendszerét,

hiszen ennek segítségével hurcoltatták el Kárpátalja büntelen magyar férfilakosságát is. Az elhurcoláshoz, az éhen haláshoz, a kivégzéshez akkor elég volt magyarnak lenni ezen a tájon. A könyv az egyéni tragédiák tízezreit és a magyar nemzet vérvészeségét mutatta be. A továbbiakban GULAG-GUPVI kérdéskört egyre árnyaltabban világítottam meg számos publikációban, tényfeltáró tanulmányban, monográfiában, dokumentumgyűjteményben stb. A levéltári anyagok feltárását elősegítette az a tény is, hogy a Kárpátaljai Megyei Tanácsnak két (1992–1994 és 2006–2010 között), az Ungvári Városi Tanácsnak egy (1992–1994) alkalommal választott képviselője, ezen belül a rehabilitációs bizottság tagja voltam.

Elkötelezett GULAG-GUPVI-kutatóként számos munkámban tártam fel és lepleztem le a kommunista diktatúra kárpátaljai véres akcióit, azok kiagyalóit. 2014-ben a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar Történettudományi Doktori Iskolában *Horváth Miklós* történészprofesszor vezetésével megírtam és kitűnő minősítéssel megvédtem *A kollektív bűnösség elvének alkalmazása a kárpátaljai magyarokkal és németekkel szemben, a 4. Ukrán Front Katonai Tanácsa határozatainak végrehajtása az NKVD-jelentések tükrében, 1944–1946* című PhD doktori értekezésemet, tudományos címet szereztem. Tagja lettem a Kárpátaljai Magyar Tudományos Tanácsnak, bekerültem az MTA köztestületének külső tagjai közé. A továbbiakban is több kutató- és tanulmányúton vettem részt. A pécsi Német Kör kutatócsoportjának tagjaként felkerestem Erdély, Felvidék, Délvidék második világháborús emlékhelyeit, az ukrainai Donyec-medence (Donyeck és Luhanszk megye), az oroszországi Urál-régió (Perm, Jekatyerinburg, Cseljabinszk, Ufa, Moszkva, Groznij) vonalán elterülő egykori fogolytáborok helyszíneit, a megmaradt lágertemetőket. A magyar GULAG-GUPVI-rabok nyomában jártam Csecsenföldön, Azerbajdzsánban, Georgiában, Örményországban, Kazahsztánban, Üzbegisztánban és a Baltikumban. A több mint 40 ezer km-es kutatóút eredményeit számos könyvemben közreadtam.

Közreműködtem a Szolyvai Emlékpark, az ungvári Központi Magyar Katonai Temető és egy sor más magyar emlékhely, kegyhely, állandó kiállítás létrehozásában. A mártírok tiszteletére szülőfalumban kezdeményeztem az Árpád-Házi Szent Erzsébet templom felépítését, amelynek felszentelésére 2015-ben került sor. Számvetésem: 40 önállóan vagy társszerzővel megírt könyv, 50 összeállított gyűjtemény, 150 tudományos, ismeretterjesztő publikáció stb. Tucatnyi kormánykitüntetés és szakmai elismerés kíséri alkotótevékenységemet.

– Foglalkozol a hagyományörzéssel, hagyományápolással, műtkutatással, emlékhelyek állításával és gondozásával. Mindemellett képzőművészeti kiállításokat nyitsz meg, és még sorolhatnám... Honnan ez a rengeteg energia?

– Már említettem, hogy több irodalmi kör, stúdió, egyesület, valamint magyarságszervezet, intézmény tagjaként, illetve vezető tisztviseleőjeként közreműködtem a kárpátaljai magyarság művelődési, irodalmi és művészeti életének szervezésében, formálásában és sokrétű tevékenységének kibontakozásában. Jelenleg az 1993-ban létrejött Magyar (Alkotó) Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének (MÉKK) elnöke vagyok, amely a kortárs irodalom, a humán tudomány és a képzőművészet jeles képviselőinek érdekvédelmi szakmai szervezete. Emlékszem, egyik prominens tagunk, *Balla Pál* festőművész kezdeményezésére a MÉKK keretén belül 2007. november 6-án megalapítottuk a Munkácsy Mihály Képzőművészeti Egyesületet, amely egyben védnökséget vállalt a Péterfalvai Képtár fölött. Kilenc alapítója (*Balla Pál* (örökös tiszteletbeli elnök †), *Fuchs Andrea* (titkár, Ungvár), *Harangozó Miklós* (Salánk†), *Homoki Gábor* (Péterfalva), *Klisza János* (társelnök, Ungvár), *Réti János* (társelnök, Ungvár), *Soltész Péter* (társelnök, Ungvár), *Soltész Gabriella* (Ungvár), *Turák Angéla* (Ungvár)) felvállalta, hogy a Tiszaháti Munkácsy Mihály Művészttábor néven beindult művésztelep folytatni kívánja a korábban megkezdett tiszaháti plein aireket, kiállításokat. Ennek előzménye: a *Bíró Andor* kolhozelnök által alapított Tiszapéterfalvai Képtár 250 műalkotása a György-kastélyban kapott otthont, az állománygyarapításához nagyban hozzájárul a művésztelepünk. Jelenleg a legnagyobb kárpátaljai magyar képzőművészeti gyűjteményként tartják nyilván, helyet ad egyéni és csoportos tárlatoknak is.

Ezen a sikeren felbuzdulva egy újabb képzőművészeti projektet is beindítottunk az ungvári Kárpátaljai Népművészeti és Népi Építészeti Múzeum kiállítótermében. Minden esztendőben a magyar kultúra napja tiszteletére CARPATICA ART EXPO néven hagyományos megyei szintű tárlatra kerül sor. Ilyenkor a művészek munkái megmérettetésre az ukrán és magyar szakmai közönség elé kerülnek. A máig futó projektet az ukrán, magyar sajtó eddig pozitívan méltatta. A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) honlapjának Galéria rovatában a művészcsopott több tagjának tevékenysége és munkája olvasható, illetve megtekinthető. A képzőművészeink felkérésére és támogatásával – nejemmel, a grafikus és fotóművész *Fuchs Andreával* – megírtuk és kiadtuk a *Magyar művészet Kárpátalján. Kultúr- és művészettörténeti vázlat*, valamint a *Kárpátaljai magyar képzőművészek arcképcsarnoka* című

munkákat, amelyek az interneten is elérhetőek. Ezeket az eredményeket csakis a tevékenységemet segítő, bátorító csapatmunkával tudtam elérni.

– *Tevékenységi köröd homlokterébe tartozik a lap- és könyvkiadás is. Egy-fajta „józsolgálat” ez, hiszen az Együtt jobbára a térség alkotói számára biztosít publikációs lehetőséget. Hogyan sikerült ilyen népszerűvé tenni a lapot?*

– Az 1945-től fennálló ungvári Kárpáti Kiadót a rendszerváltás a csőd szélére juttatta. 1991-től a kiadó már magyar szépirodalmi könyveket egyre ritkábban jelentetett meg. A Kárpáti Kiadó élére ukrán nacionalista beállítottságú vezető került, aki teljesen leépítette a 3 főre csökkentett magyar szerkesztőséget (*Fejes János* vezetőszerkesztő, *Tirkánics Gabriella* szerkesztő és jómagam), végül a magyar osztályt felszámolták. A kárpátaljai magyar alkotók számára megszűnt létezni az addig folyamatosan működő magyar könyvkiadási fórum. Az alkotók közül többen fordultak hozzám, a „hogyan tovább?” kérdéssel. Magyarországi barátaim siettek a segítségünkre. 1992. március 26-án hivatalosan is bejegyzésre került az Intermix Kft., amelynek ügyvezető igazgatója lettem. Még ebben az évben elindítottam a könyvkiadást. Az első kárpátaljai kiadvány *Istenhez fohászkodva...* címmel jelent meg. A gyűjtemény az általam a túlélőktől gyűjtött, a sztálini légerekben keletkezett verses leveleket, imákat tartalmazta. Majd a magyarországi könyvek nyomtatása mellett beindítottam a Kárpátaljai Magyar Könyvek sorozatot, ahol szépirodalmi, helytörténeti, politikatörténeti, szociográfiai és művelődéstörténeti kiadványok egyaránt megtalálhatók. 1992–2022 között a sorozat a 300. kötetnél tart. Igazolja ezt az Intermix Kiadó neten is elérhető katalógusa (<https://mek.oszk.hu/12300/12366/>). Induló címei voltak: Füzesi Magda: *Biztató* (versek), 1992; Fodor Géza: *Erdőn, mezőn gyertyák* (versek), 1992; Kovács Vilmos: *Testamentum* (versek), 1992; Vári Fábián László: *Vannak ringó bölcsők* (Kárpátaljai magyar népballadák) 1992; *Kisebbségi ének a beregi rónán* (Kárpátaljai írók antológiája 1919–1944.) Összeállította: Dupka György, Várad-Sternberg János, 1992; *Sors, megírva* (a Magyar Írószövetség Kárpátaljai Írócsoportjának antológiája) összeállította: Füzesi Magda, 1993; *Nézz töretlen homlokomra* (A Forrás Stúdió versantológiája) összeállította és az utószót írta: Fodor Géza, 1994.

Eddig több mint 100 szerzőnek nyújtottunk publikációs lehetőséget. Köztük vannak irodalmi életünk legelismertebb alkotói: egy Kossuth-díjas, 4 József Attila-díjas, 3 MMA-tag; nevezetesen: *Vári Fábián László*, *Nagy Zoltán Mihály*, *Füzesi Magda*, *Finta Éva*. Több mint 170 kötet elektronikus változata elérhető a KMMI honlapján, és és a velünk (MÉKK, Intermix,

KMMI) szerződésben álló Országos Széchényi Könyvtár Magyar Elektronikus Könyvtárából is letölthető, olvasható. A korábban megjelent kiadványok digitalizálása is folyamatban van. Sajnos a február 24-én kitört orosz-ukrán háború veszélybe sodorta a további könyv- és folyóiratkiadást is.

Mint felelős kiadó és alapító, egyszerűen büszke vagyok a 20 évvel ezelőtt *Együtt* néven újraindított irodalmi-művészeti-humán tudományi-kulturális folyóiratunkra, amelynek első száma 2002 tavaszán jelent meg *Nagy Zoltán Mihály* főszerkesztésében. Eredetileg az 1965–1967 között Ungváron – a magyar szakos irodalmár diákok szerkesztésében – megjelent gépiratos szamizdat jogutódja. Azóta a Kárpátalján élő és alkotó, az innen elszármazott, de szülőföldjükhöz kötődő szak- és szépírók, néprajzkutatók, helytörténészek stb. fóruma, amely nyitott az anyaországi és más elszakított országrészekben alkotó írók, költők művei és a vidékünkön élő más népek, nemzetiségek irodalma iránt is. Bátran jelentem ki, hogy a Trianon óta kialakult kárpátaljai irodalmi élet leghosszabb életű folyóirata, mert tíz éves időszakon belül szünt meg a *Hatodik Síp*, a *Pánsíp*, a *Véletlen Balett*, a *Kárpátaljai Minerva* című irodalmi folyóirat. Az *Együtt* című folyóirat kiadása a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének egyik legsikeresebb vállalkozása, mivel 2012-től kéthavonta 100–110 oldal terjedelemben – a beütemezett terv szerint – jelenik meg. Ennek egyik titka az, hogy az irodalom iránt teljesen elkötelezett és egyre bővülő csapat áll a kiadvány mögött.

Az *Együtt* összeállítását, a szövegek gondozását a szerkesztőbizottság végzi, amelynek jelenlegi elnöke *Vári Fábian László* Kossuth-díjas, József Attila-díjas költő, folklórkutató, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának vezetője. Munkáját aktívan segíti a korábbi főszerkesztő, *Nagy Zoltán Mihály* József Attila-díjas író, a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja, valamint *Füzesi Magda* József Attila-díjas költő, aki szintén a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja, valamint *Finta Éva* József Attila-díjas költő. A szerkesztőbizottság tagjai is elismert írók, költők, történészek: *Marcus Gergely*, *Csordás László*, *Zubánics László*. A kiadvány védnöke és tanácsadója mások mellett *Pomogáts Béla*, *Botlik József*.

A folyóirat szerkesztői továbbra is fontos feladatnak tartják a fiatal tehetségek felkutatását, bemutatását. A legígéretesebb szerzők bemutatkozhatnak a *Szárnypróba* (korábban *Új vetés*) című rovatban. Eddig több mint 20 új tehetséget fedeztünk fel, akiknek többsége azóta rendszeresen publikál a folyóiratban, sőt, egyesek már önálló kötettel is rendelkeznek. Az *Együtt*

felfedezettje, és már önálló kötettel is rendelkezik *Lőrincz P. Gabriella, Kurmai-Ráti Szilvia, Hájas Csilla, Bakos Kiss Károly, Lengyel János, Becske József Lajos*. A második hullámban jelentkező fiatalok: *Csordás László, Kovács Eleonóra, Marcsák Gergely, Nagy Tamás, Shrek Timea, Sz. Kárpáthy Kata* és mások, akik a folyóiratban debütáltak, létrehozták a fiatal írókat tömörítő Kovács Vilmos Irodalmi Társaságot, amelynek jelenlegi elnöke *Marcsák Gergely* költő. Ők képviselik az állandó szerzők gerinchadát.

Az *Együtt* folyóirat semmilyen támogatásban nem részesül az ukrán állam részéről, kizárólag anyaországi pályázatokon elnyert támogatásokból tartja fenn magát. 2002–2022 között a folyóiratban mintegy 200 szerző (költő, író, helytörténész, néprajzos, szakíró, műfordító, képzőművész stb.) munkája jelent meg, így magyarországi, nyugati és Kárpát-medencei (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Mura-vidék stb.) magyar közösségek alkotóié. A támogatásnak köszönhetően 2006 januárjától a magyar kultúra napja alkalmából az *Együtt* szerkesztősége minden évben Nívódíjakat ad át. Ugyanebben az esztendőben indult el a Tiszabökényi Alkotóházunk bázisán az Együtt-író-tábor. Az Együtt-összefogást hangsúlyozó MÉKK és a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) tehetséggondozó programokat, pályázatokat, klubot és fórumot (KMMI-füzetek) szervezett a fiatal, pályakezdő alkotók részére.

Kiadványunk közel 70 magyarlakta település könyvtárába jut el. Író-olvasó találkozókön kerül bemutatásra. Elektronikus változata pedig a KMMI honlapján olvasható: <https://kmmi.org.ua>. Az Országos Széchenyi Könyvtár Elektronikus Periodika Archívum és Adatbázis (EPA) szintén folyamatosan feltölti a folyóirat aktuális számait. Eddig már közel 30 ezren követik az epa.oszk.hu felületen folyóiratkiadásunkat, olvassák a két évtizede kiadott lapszámok elektronikus változatát.

Az eddigi értékelések szerint a folyóirat tudatosan szerkesztett, az újonnan jelentkező fiatalokra fokozottan odafigyelő, de a klasszikus értékeket is megbecsülő irodalomépítő fórummá fejlődött.

– *Számtalan tehetséges, fiatal szerzőt karoltatok fel. Sokaknak adtátok ki a munkáit könyv alakban is. Hogyan látod a kárpátaljai magyar nyelvű irodalom helyzetét?*

– A rendszerváltás után a kárpátaljai alkotók értékteremtő munkáját az anyaországban első ízben 1993-ban ismerték el. *Berzsenyi-díjat* kapott *Gortvay Erzsébet, Vári Fábrián László, Balla D. Károly* és jómagam, akik a későbbiekben más állami és szakmai kitüntetésben is részesültünk.

Vidékünk írói közül azóta öten – *Balla D. Károly, Finta Éva, Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály, Vári Fábián László* – József Attila-díjban részesültek, *Berniczky Éva* pedig elsőkötetesként Déry Tibor-díjat kapott, később Márai-díjban is részesült.

Az ezredforduló után *Füzesi Magda, Nagy Zoltán Mihály* és *Vári Fábián László* a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának tagja lett. Közülük nemrég *Vári Fábián László* Kossuth-díjban, *Nagy Zoltán Mihály* pedig Márai Sándor-díjban részesült. 2022-ben megkapta a Magyarország Babérkoszorúja díjat is. Újabb elismerésnek tarjuk, hogy *Vári Fábián László*t az MMA Irodalmi Tagozata vezetőjévé választották.

Nagy Zoltán Mihály kiváló prózai művekkel gazdagította a kárpátaljai, illetve az egyetemes magyar kultúrát és irodalmat. *A Sátán fattya* (1991) című kisregénye 2000-ben Magyarországon elnyerte az Év Könyve Díjat, azóta három kiadást, színpadi változatot, rádiójátékot, nagyjátékfilmet is megért alkotás, több nyelvre (bolgár, lengyel, ukrán) lefordították.

Penckófer János Hamuther című regénye az Erdély Magyar Irodalmáért Alapítvány 1999-es pályázatán kiemelt díjat nyert. A *Hamuther* előbb a Pallas-Akadémia (2000), majd a Magyar Napló kiadásában (2002) jelent meg, szintén kiérdemelve az Év Könyve Díjat.

Az idősebb nemzedéket képviselő és egyben befutott, elismert értékgyarapítóink a költészet területén *Balla D. Károly, Vári Fábián László, Füzesi Magda, Finta Éva, Fodor Géza*, akik szintén a „nemzet szellemi vérkeringésébe” kerültek.

A műkritikusok a fentebb említetteken kívül jelentős és ígéretes alkotónak tartják *Bakos Kiss Károly, Marcsák Gergely, Kopriva Nikolett* költőt, *Berniczky Éva, Bartha Gusztáv, Lengyel János* és *Shrek Tímea* prózairót. A fiatalabb költőgeneráció tagjai közül feltörőben van a Magyar Írószövetség elnökségi tagja, a Bella István-díjas *Lőrincz P. Gabriella*, aki többször szerepelt költeményeivel a Budapesten kiadott *Az év versei* című gyűjteményben is, és akinek több kötete (*Atszállás előtt* (versek, 2018), *Reflexiók* (esszék, 2021), *Könnytelen madonnák* (novellák, versek, 2021)) Budapesten az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kiadásában látott napvilágot. A lírikusok mezőnyéből többek között kiemelkedik a Gérecz Attila-díjas *Marcsák Gergely*, aki a *Fekete-Tisza* című (2019) verseskötetével üstökösként robbant be a kortárs irodalomba, díjak halmazát söpörte be az évek folyamán.

Irodalmi életünk újabb mérföldkövének könyvelhető el az Előretolt Helyőrség Íróakadémia kárpátaljai ösztöndíjasainak (*Csornyij Dávid*,

Kertész Dávid, Kopriva Nikolett, Lőrincz P. Gabriella, Marcsák Gergely, Shrek Tímea, Tóth Dominika) 2018-ban megjelent közös antológiája is (*A tökéletes zártság egyetlen pillanata*, Budapest, 2018). Az antológia szerzői közül Shrek Tímea 2019 elején önálló prózakötettel (*Halott föld ez*, novellák, Budapest, 2019) jelentkezett. Néhányuknak (*Kertész Dávid, Kopriva Nikolett, Csornij Dávid* és mások) pedig azóta verses- illetve novelláskötetük jelent meg Budapesten.

A szépirodalom mellett a szakirodalmat művelők közül ismertté vált *Beregszászi Anikó, Cserniczkó István, Zékány Krisztina* nyelvész. A szociográfia, táj kutatás, honismeret, néprajz és demográfia területén *Horváth Sándor, Czébel Lajos, Csatáry György, Ferenc Viktória, Kész Barnabás, Kész Margit, Kosztyó Gyula, Kovály Katalin, Molnár D. István, Molnár D. Erzsébet, Váradi Natália, Zubánics László* jeleskedik. Az irodalomtörténet és -kritika műfajában *Penckófer János*, újabban pedig *Csordás László* alkotott eddig magas színvonalú tanulmányokat. Jelentős a vidék magyar újságíróinak száma, akik közül többen szépírással is foglalkoznak.

A kárpátaljai magyar irodalmárok legértékesebbnek ítélt művei helyet kapnak *Az év novellái, Az év versei, Az év esszéi, A Szép versek* és más igényesen összeállított, rangos sorozatban kiadott antológiákban. Költőink és íróink az anyaországi és a Kárpát-medencei irodalmi folyóiratok megbecsült, gyakran közölt szerzői. Számon tartják őket az *Új magyar irodalmi lexikon* és más fontosabb kézikönyvek szócikkei, főleg *M. Takács Lajos* megfogalmazásában.

A magyar irodalmi élet és írásbeliség Kárpátalján (2017) című könyvemben (<https://mek.oszk.hu/17900/17903/>) többek között összefoglalót adtam arról, hogy a magyar irodalom történetéhez szervesen kapcsolódó, a határon túli magyar irodalom életéről és alkotóiról készült irodalomtörténeti dolgozatok a Kárpátalján élő írókról is biztató áttekintést adnak. Egyes írói életutakról külön irodalomtörténeti tanulmányok, illetve kismonográfiák, életinterjú-kötetek születtek. A róluk készült irodalomtörténeti igényű összefoglalások egy része (cikkek, tanulmányok, esszék stb.) digitalizált változatban az internetre is felkerült. A különböző egyetemek, főiskolák mellett működő doktori iskolák PhD-hallgatói disszertációkban mutatják be a vidék irodalmi, kulturális életét és a kiemelkedő alkotók tevékenységét. Ezekre az irodalomtörténészekre hárul a feladat, hogy kielemezzék a több évtizedes történéseket és a műveket.

A legutóbb az általam összeállított és kiadott „*A felnégyelt haza...*” *100 év versei Trianontól napjainkig 1920–2020* című kárpátaljai költők

antológiája válasz Trianonra, száz év kisebbségi létben gyökerezett műveit, hetvenhat hitvalló költő és négy ismeretlen lágerista több mint háromszáz versét vonultatja fel Trianontól napjainkig. A különböző értékű alkotásokban „vérvonalként” jelenik meg a trianoni fájdalom, a „felnégyelt haza”, a kisebbségi magány, a szülőföldön maradás vágya, olyan vallomások, amelyek a magyarságtudatot és folytatásként a kárpátaljai magyar irodalmi élet létjogosultságát erősítik.

– *Megkerülhetetlen ezekben a zűrzavaros időkben a háború kérdése. Titeket közvetlenül is érint az orosz-ukrán konfliktus. Kárpátaljai magyarként hogyan éled meg ezt?*

– Ki gondolta volna, hogy a Covid-19 két évig tartó időszakát a 2022. február 24-én kitört orosz-ukrán háború váltja fel, és az orosz „gőzhenger” elindul Kijev felé? Szomorú vagyok, mert aznap befejezetlen maradt a magyar széppróza napja alkalmából elindított rendezvénysorozatunk. Életbe lépett a hadiállapot. Kárpátaljáról és az anyaországból származó író barátaimmal (*Lőrincz P. Gabriella, Kertész Dávid, Rónai Balázs Zoltán*) sietősen az Asztély-Beregsurány határátkelő felé vettük utunkat. A menekültek nagy forgatagában sikerült a magyar oldalra átjuttatni őket. Tudatosult bennünk az a rémkép, hogy az „oroszok már a spájzban vannak”.

Nehéz választás előtt állunk: menni vagy maradni? Eddig 30-35 ezren hagyták el lakhelyüket. Féltő, hogy az itteni magyarság száma 100 ezer alá fog csökkenni. A menekültek fele, különösen a férfiak, nem jönnek vissza. Ez a háború is megroppantotta a magyarságot. Ez a kérdés percről percre marcangolja a kárpátaljai honfitársaimat is. Aggódásban élünk. Vajon meddig lesz Kárpátalja a béke szigete? Újra nehéz helyzetbe kerültünk. Még ki sem hevertük Kárpátalja 20. századi tragédiáját, a vérzivataros, egymás után bekövetkezett államfordulatokat. Hiszen nagyapáink, apáink nemzedékének tagjai legalább négyszer cseréltek állampolgárságot úgy, hogy lakhelyüket el sem hagyták: 1920-ig Magyarországon éltek; Trianon Csehszlovákiához csatolta őket; a bécsi döntéssel újra Magyarországhoz kerültek. A második világháború végén szülőföldünk a Szovjetunió része lett, ennek a birodalomnak 39 évig voltam állampolgára, 1991 óta háromgyermekes apaként Ukrajnában élek, és 70 évesen a harmadik állampolgárságnál tartok.

Az orosz-ukrán háború napjaiban vegeyes érzelmekkel Ungváron fogalmazom meg a kérdésekre válaszaimat. A nyugalمامat a belső Ukrajnából özönlő menekültek zavarják meg, akik pánikjárványt hoznak és terjesztenek köreinkben. Úgy gondolom, amíg nem lőnek, addig nincs értelme menni...

Megértem azt is, hogy fiaink közül sokan családjukkal maradnak, őket is emésztí a kérdés, hogy az otthon bujkálást választják, vagy a bevonulást. Mindenki a maga módján küzd az életben maradásért, testvéreiért, családtagokért, mert a remény egyre távolabb kerül, elmaradt a húsvéti fegyvernyugvás is, naponta tesszük fel a kérdést, mikor lesz vége a háború borzalmainak.

Békés, nyugodt életre vágyunk mindannyian. A templomainkban folyamatosan imát mondanak, mert sárba taposták az Isten tízparancsolatát. Gondolatban csatlakozom hozzájuk, és kérem az Urunkat, áldja meg a maradékat és az elmenőket, az üldözötteket és az oltalmazókat.

A következő hetek, hónapok is kritikusak lesznek számomra, az orosz-ukrán tárgyaláson dől el a háború és béke sorsa. Úgy érzem, a békéltető tárgyalásokra, a háborút lezáró megegyezésekre a remény nem homályosult el. Családommal nem kell most itt hagynom Ungvárt, amely közel 50 éve lakhelyem is. Az idősebb fiam, Zsolt (1977) végleg Budapestre költözött. A középső, Nándor (1985) és a kisebbik, Márk (2013) velünk él Ungváron. Csak találgatni lehet, hogy milyen jövőkép vár rájuk.

– Évek óta szervezed az „irodalmi karavánt”, amelynek célja, hogy minél több kárpátaljai magyar településre és iskolába eljusson a kortárs magyar irodalom, megismerkedhessenek az alkotókkal. Egyfajta küldetés ez is. Még ezekben a válságos időkben is kísérletet tettetek a megvalósításra. Milyen emlékeket őrzöl ezekről a rendezvényekről?

– Az ezredforduló után a Kárpát-medencében elindított irodalmi karavánok célja egy olyan programsorozat létrehozása, amelynek keretében a határon túli, illetve külhoni és az anyaországi kortárs írók kölcsönösen felkeresik egymás irodalmi centrumait, alkotóműhelyeit, intézményeket, iskolákat, közkönyvtárakat, klubokat, ahol rendhagyó irodalomórákat, író-olvasó találkozókat, könyv- és folyóiratbemutatókat, felolvasásokat tartanak, egyszerre tanítanak, ismeretet és élményt biztosítanak a közönség számára. Kárpátalján az irodalmi karaván fő szervezői a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közössége, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet. Immár közel két évtizede tartalmas programmal hívjuk és fogadjuk többek közt az Erdélyi Magyar Írók Ligája (EMIL) és a Szlovákiai Magyar Írók Társasága (SZMIT) tagjait, továbbá a zentai Vajdasági Magyar Művelődési Intézettel, a lendvai Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézettel, a Petőfi Irodalmi Ügynökséggel együttműködő írókat, költőket, a humán tudományok képviselőit.

A kölcsönösség jegyében a kárpátaljai alkotók (*Vári Fábrián László, Nagy Zoltán Mihály, Bakos Kiss Károly, Csordás László, Marcsák Gergely, Shrek*

Tímea. Sz. Kárpáthy Kata, Lőrincz P. Gabriella, Csornonyi Dávid, jómagam és mások) a Felvidéken, Erdélyben, Délvidéken és Muravidéken a partnerszervezetekkel lebonyolításra kerülő hasonló irodalmi karavánok résztvevői, előadói.

– Az irodalmi karaván palettája kibővült az Együtt Írótábor – Kárpátaljai Magyar Irodalmi Napok, az anyaországi írókat fogadó Írók a pulpituson rendezvénysorozatával is.

– Szeretettel fogadtuk és láttuk vendégül a Felvidékről (Hodossy Gyula, Hiznyai Zoltán, Aich Péter, Hoga György, Nagy Erika, Juhász Katalin és mások), Vajdaságból (Csík Mónika, Sándor Zoltán, Szabó Palócz Attila, Ürmös Attila, Siflis Zoltán, Vicsek Károly és mások), Erdélyből (Karácsonyi Zsolt, Király Zoltán, Csuszner Ferenc, Papp Attila Zsolt, Demeter Zsuzsa, M. Lovász Noémi, dr. Murádin János Kristóf, Murádin Jenő és mások), a Muratájáról (Bence Lajos, Göncz László, Halász Albert és mások), az anyaországból (Sarusi Mihály, Gulyás Imre, Kocsis Csaba, Oláh András, Botlik József, Bobory Zoltán és mások) érkezett írókat, alkotóművészeket.

A rendezvénysorozat több magyarlakta települést, magyarságinézményt érint, ahol a magyar kultúra és az irodalom barátaival közösen színes körképet nyújtunk az egyetemes magyarsághoz tartozó határon túli, az erdélyi, felvidéki és a délvidéki kortárs irodalmi életről, a szellemi értékeket létrehozó magyar írócsoportokról, a jelentősebb írókról, irodalmi műhelyekről, folyóirat- és könyvkiadásról, az ottani magyarság hétköznapijairól.

Az irodalmi karaván résztvevői tájékozódhatnak Kárpátalja magyarságáról, értékteremtő, -őrző és alkotóműhelyeinek munkájáról, a szavalóversenytől a kortárs irodalomig, az író-olvasó találkozóktól a rendhagyó irodalomórákig, az ismeretterjesztéstől a szépirodalomig, a helyzetelemző irodalmi fórumtól, a történelmi emlékhelyek felkeresésétől ezredéves értékeink számbavételéig.

– Mesélj a terveidről! Min dolgozol most?

– Most éppen az egykori történelmi Ugocsához tartozott szülőföldem, Tiszabökény ezredéves történetének megírásával foglalkozom. Persze ez is személyes indíttatású, és szeretném a figyelmet felhívni erre az Árpád-kori településre, az itt élő, sokat szenvedett, hol fogyó, hol gyarapodó közösségre, amely számos alkalommal kiállta a történelem véres viharát. Példaként említem a nemzetünk tragédiáját okozó dátumot: 1920. június 4-ét, amikor a trianoni békediktátum következtében hivatalosan Tiszabökényt is elszakították az anyaországtól. Az eltelt száz év alatt legalább öt hatalmat élt át, és egyiknek sem sikerült asszimilálni az itteni magyarságot, az meg tudta őrizni

hitét és anyanyelvi kultúráját. A kisnemesi, kuruc gyökerekkel rendelkező település lakossága most is színmagyar, továbbra is erősen ragaszkodik a hagyományokhoz, ebben a tudatban növekednek fel az egymást követő generációk is. Az elkészült munkával az a célom, hogy az iskolás korú fiatalok minderről tudjanak, apáik nyomdokain haladva készüljenek fel ők is a túlélésre, védjék meg és gyarapítsák a közösség ezredéves örökségét.

A másik téma, amivel már korábban is foglalkoztam, de még biztosan szeretném folytatni, az a GULAG-GUPVI-kutatás. Úgy gondolom, hogy még mindig van bőven tényfeltárási tennivaló ezen a területen is. Most rendezem kiadásra az „*Én Istenem, a keresztet vállainkról vedd le!*” *A tragikus sorsú kárpátaljai GULÁG-elítéltek, mártírok panteonja (adattára), 1944–1970* című gyűjteményemet. Ebből közlök tanulmányrészleteket a 20 éves Együtt folyóiratunk idei számaiban.

Foglalkoztat a kárpátaljai nők sorsa is, akiket a sztálini légerekbe hurcoltak. Tervünkben szerepel az orosz-ukrán háborús időszakot átvészelt kárpátaljai magyarságról egy szociográfiai helyzetkép készítése.

Folytatni fogom barátaim közreműködésével a folyóirat- és könyvkiadást. A Szolyvai Emlékpark állagának megőrzését, fejlesztését. A 2015-ben az irányításommal felépített Árpád-házi Szent Erzsébet Templom szépítését, bekapcsolódom a magyar nemzeti ünnepek szervezésébe, megtartásába. Olyan tettekre sarkalló csapat vesz körül, hogy hetven évesen is nehezemre esne a közéletből való kimaradás.

Hozzáálltam a Magyar Nemzeti Levéltár 700 ezret kitevő hadifogolykartonjainak Kárpátaljára vonatkozó anyagának validálásához. Mint ismeretes, a Kárpátaljai Területi Állami Levéltárban őrzött, úgynevezett *Turjanica-lista* mintegy 30 ezer kárpátaljai fogoly (férfiak, nők) nevét tartalmazza.

Remek kezdeményezésnek tartom azt, hogy az idősebb történész kollégákkal támogatjuk a fiatal, pályakezdő kutatókat, irodalmárokat is, segítjük őket abban, hogy saját útjukat járják. Bármikor számíthatnak ránk, és nagyon jó érzés, hogy biztositva van a folytatás.

(Megjelent: *Partium* 2022/2.)